

УДК 82-312.1

Комінарець Т. В.*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ

Статтю присвячено проблемі порівняльного аналізу в розвитку сучасних педагогічних систем. Розкрито науковий апарат проблематики, зокрема поняття «порівняльна педагогіка», її об'єкт, предмет, завдання, методологічна основа. Визначено підходи до визначення позиції порівняльної педагогіки відносно компаративістики. Викладено алгоритм здійснення компаративістського аналізу. Окремою лінією статті проходить аналіз компаративістики у глобалізації освітніх процесів, становленні світової мультикультурної освіти. Зроблено висновок, що компаративістський підхід дозволяє не тільки аналізувати етапи розвитку педагогіки як науки, виявити особливості кожного з них, а й визначити загальні риси наукової реальності.

Ключові слова: порівняльна педагогіка, міжнародна освіта, глобалізація, мультикультурна освіта, компаративістика.

Демократизація та реформування українського суспільства активізує й актуалізує порівняльні розвідки як засіб досягнення національною освітою міжнародних стандартів якості в контексті конкурентоспроможності сучасної особистості.

Нині освіта має статус не лише найважливішої соціальної сфери, яка здатна задовольняти потреби й інтереси суспільства, держави і кожної людини в отриманні знань і навичок, а й є важливою економічною галуззю, оскільки відіграє все більш важливу роль у накопиченні інтелекту та забезпеченні якості людського капіталу.

Сучасні дослідники, узагальнюючи різні визначення предмета порівняльної педагогіки (О. Галус, Л. Шапошнікова), зазначають, що предметом порівняльної педагогіки найчастіше обираються:

- стан, тенденції та закономірності розвитку світового (зарубіжного й вітчизняного) педагогічного досвіду, сучасних національних педагогічних культур (З. Курлянд, О. Цокур, І. Богданова та ін.);

- стан, основні тенденції та закономірності розвитку освіти в різних країнах, геополітичних регіонах і в глобальному масштабі; співвідношення загальних тенденцій і національної або регіональної специфіки, позитивні й негативні аспекти міжнародного педагогічного досвіду, форми і способи взаємозбагачення національних педагогічних культур (Б. Вульфсон, З. Малькова);

- порівняння й узагальнення шкільного педагогічного досвіду країн з яскраво вираженими відмінностями (А. Джуринський).

Аналіз проблеми, що має таку значну історію, зумовлює потребу звернутися до наукової картини світу як особливої форми «теоретичного знання, що репрезентує предмет дослідження науки відповідно до певного етапу її історичного розвитку» [2, с. 676]. На кожному з цих етапів відбувалися систематизація та інтегрування конкретних знань, одержаних у результаті наукових пошуків у різних галузях людської життєдіяльності й навколишнього середовища.

Саме порівняльна педагогіка нарівні з іншими формами аналізу значною мірою пояснює процес формування педагогічної науки та розвитку її субдисциплін.

Метою статті є аналіз наукового апарату порівняльної педагогіки та висвітлення компаративістського підходу до аналізу педагогічних систем.

Як відомо з англійських і німецьких джерел, поряд із терміном «порівняльна педагогіка» набули поширення й інші – наприклад, «порівняльна освіта» (США, Канада, Велика Британія, Австралія та інші англомовні країни), «наука про порівняння освітніх систем» (Німеччина).

У науковому обігу різних країн функціонує термін «компаративістика» (лат.

*© Комінарець Т. В.

comparare – «порівнювати»). У наукових працях дослідників колишніх радянських республік та окремих постсоціалістичних країн (Польщі, Чехії, Словаччини) широко використовується термін «порівняльна педагогіка».

Зрештою порівняльна педагогіка не наполягає на вивченні однієї системи освіти ізольовано в її соціальному контексті. Порівнюється різноманітність освітніх систем, форми їх соціальних контекстів – це і є порівняльний аспект.

В історії світової педагогічної думки має велике значення 1817 рік. Саме тоді французький учений Марк Антуан Жульєн де Паріс (Marc-Antoine Jullien de Paris), автор близько 300 статей, 30 книг і брошур, видає невелику книгу «Начерк та попередні нотатки до праці з порівняльної педагогіки» («Esquisse et Vues préliminaires d'un ouvrage sur L'Éducation compare»), де викладає результати порівняльного аналізу розвитку шкільництва у Франції та Швейцарії. М. Жульєн уперше ввів у науковий обіг термін «порівняльна педагогіка» [4].

Як свідчать дослідження Б. Вульфсона та З. Малькової, до 80-х рр. ХХ століття компаративісти приділяли основну увагу вивченню питань загальноосвітньої школи. Пояснюючи це, сучасна дослідниця О. Сухомлинська визначає складові, які включаються сьогодні в поняття «порівняльна педагогіка». Це, на її думку:

1) досконале знання процесу, який розглядається, крізь призму проблем, що стоять перед українською теорією та практикою;

2) не географічний (країнознавчий), а концептуальний підхід. Зокрема, у роботі Б. Манжоса порівнюється гештальтпсихологія – на прикладі робіт німецьких психологів В. Кельнера й К. Кофки – з біхейвіоризмом, представленим у працях його американських засновників Е. Торндайка та Дж. Уотсона;

3) поєднання якісного й інтерпретивного принципів [5, с. 400].

Думка вчених щодо об'єкта порівняльної педагогіки не співпадає. Так, деякі з них (З. Курлянд, О. Цокур, І. Богданова та ін.) визначають освіту як процес соціокультурного відтворення людини в сучасному світі та соціальний інститут у глобальному, регіональному й національному масштабах. Інші об'єктом порівняльної педагогіки вважають розвиток освіти на сучасному етапі (Б. Вульфсон, З. Мальцова). М. Родіонов вважає, що це педагогічна теорія і практика в різних країнах і регіонах світу. Дослідник А. Джуринський за об'єкт порівняльної педагогіки приймає навчання і виховання на сучасному етапі.

Ми погоджуємося з тим, що об'єктом дослідження порівняльної педагогіки є розвиток освіти на глобальному (світовому), регіональному (материків, частин світу) та локальному (держав – національному; частин держав – етнічному) рівнях у її минулому, сучасному та майбутньому. Порівняльна педагогіка досліджує закономірності функціонування і розвитку освітніх систем у різних країнах через їх зіставлення і знаходження загального й специфічного. Це дає змогу надавати наукове тлумачення освітнім традиціям, системам, збагачувати національну педагогічну культуру, залучаючи міжнародний досвід [8]. Уважаємо за доцільне підкреслити значення творчого доробку українських компаративістів Н. Абашкіної, Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Н. Лавриченко, М. Лещенко, О. Локшиної, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховської та інших.

Предмет порівняльної педагогіки охоплює всі ланки й рівні освіти, усі типи освіти (формальна, неформальна, інформальна) та будь-які інші освітні і суто педагогічні явища, а тому виходить за межі педагогічної науки і не може бути дослідженим у межах дисциплінарного підходу [7, с. 17-23].

Щодо визначення поняття «порівняльна педагогіка» є різні підходи. На думку французького компаративіста Х. В. Даеля, «порівняльна педагогіка – це міждисциплінарна складова педагогічної науки, яка вивчає педагогічні явища і факти у взаємозв'язку з соціальним, політичним, економічним і культурним контекстом у їх порівнянні за принципами подібності й відмінності у двох чи більше регіонах,

континентах або ж загалом у світовому вимірі з метою усвідомлення унікальних особливостей власної освітньої системи та встановлення загальних чи універсальних законів (фактів) як цінних і корисних для цієї системи з метою її вдосконалення» [6].

У сучасних європейських університетах набувають поширення тематичні порівняльні дослідження, що охоплюють різні напрямки, зокрема і з проблем розвитку систем професійної освіти, підготовки виробничого персоналу в різних країнах. Назвемо основні з них: неперервний професійний розвиток учителів і керівників системи шкільної освіти; професійна освіта й підготовка; інноваційний розвиток куракулуму школами і вчителями; діти і молодь у небезпеці та урбаністична освіта; відкрите навчання: медіа, середовища та культури; соціальна справедливість і міжкультурна освіта; педагогічна освіта; філософія освіти; науково-дослідне партнерство в освіті; інформаційно-комунікаційні технології в освіті і професійній підготовці; інноваційне міжкультурне навчальне середовище; післядипломна освіта випускників; освітня політика; права дітей в освіті; освітнє лідерство та інші [4].

Сьогодні дискутується питання про визначення позиції порівняльної педагогіки відносно компаративістики – від повного їх протиставлення до абсолютного та безумовного об'єднання. При цьому, як зазначає Є. Бражник, не враховуються досягнення самої компаративістики, яка вже вийшла на рівень загальної методології порівняльних досліджень соціальних процесів і явищ.

Вітчизняна компаративістика потребує збільшення наукових напрямків, дослідження вітчизняного та світового досвіду, який актуальний і перспективний для практики освіти й виховання.

Для розуміння розвитку порівняльної педагогіки важливим є те, що її статус як самостійної галузі наукового знання постійно дискутується і піддається сумніву, оскільки метод порівняльного аналізу застосовується в дослідженнях усіх без винятку наук і є невід'ємною складовою способу пізнання людиною світу. У педагогічній науці метод порівняльного аналізу знайшов застосування зокрема в історії виховання при порівнянні способів виховання, що використовувалися в різні епохи, а також при порівнянні методів, форм, методик і технологій навчання тощо

Завдання порівняльної педагогіки полягають у систематичному аналізі джерельної бази освітніх систем різних країн з метою виявлення глобальних закономірностей і тенденцій розвитку освіти [7].

Дослідження з порівняльної педагогіки можуть слугувати оцінкою досвіду окремих методів навчання та змісту.

Методологічну основу порівняльно-педагогічних досліджень становлять підходи:

- цивілізаційний, за яким освітній процес розглядається в рамках сукупності всіх форм життєдіяльності дитини (людини) тієї чи іншої цивілізації – матеріальних, політичних, культурних, релігійних, наукових тощо;
- антропологічний, за яким всі освітні реалії розглядаються крізь призму людини, потреб розвитку особистості;
- синхронний, який передбачає осмислення розгортання освітнього процесу в просторі, у співвідношенні з іншими цивілізаціями і регіонами, та діахронний, у рамках якого розглядаються і зіставляються педагогічні факти та явища, що відбуваються в різних культурно-історичних циклах у межах однієї цивілізації.

Порівняльна педагогіка досліджує педагогічні подібності та відмінності, які виникають між системами освіти й навчання, або між системою освіти та іншими освітніми установами й навчальними закладами в різних країнах. У цьому контексті можна виокремити такі основні завдання порівняльної педагогіки:

- збирання матеріалу, що полягає в нагромадженні інформації про структуру і діяльність шкіл та позашкільних установ, накопичення статистичних даних про різні системи освіти і навчання;
- опрацювання зібраного матеріалу щодо видів, систем, методів навчання

і виховання, узагальнення його результатів;

- порівняння систем між собою, а не вивчення кожної зокрема;
- виокремлення й обґрунтування закономірностей та тенденції розвитку освітніх

і виховних систем [8, с. 158].

Важливим засобом розвитку сучасного конкурентоздатного фахівця, який забезпечує потреби нової світової та європейської реальності з новими формами навчання та праці, є порівняльна професійна педагогіка.

Дослідники (зокрема М. Богуславський) визначають і часткові методи дослідження, специфіка яких полягає в тому, що вони здатні найбільш адекватно допомогти пізнанню конкретних педагогічних феноменів. До таких методів відносять:

- аксіологічний, що використовується для вивчення загальнолюдських, національних, групових та особистісних цінностей, установлення їх пріоритетності;
- модернізаторський – сприяє вивченню освітніх реформ і контрреформ;
- парадигмальний, що передбачає розгляд внутрішньої логіки розвитку педагогічної теорії з точки зору виникнення, трансформації, взаємодії різних парадигм. Якщо в цивілізаційному підході акцент робиться на соціокультурних детермінантах динаміки освітніх процесів, то в парадигмальному в основу типології кладуться власне науково-педагогічні чинники [1, с. 39-40].

Деякі вчені вважають порівняльну педагогіку дисципліною, яка вивчає лише зарубіжний педагогічний досвід. Слід зауважити, що ця наука водночас є національною й інтернаціональною. Науковці кожної країни розглядають зарубіжний досвід крізь призму і пріоритети вітчизняної школи й педагогіки [6].

Під впливом компаративістських ідей у наш час відбувається формування нового погляду на науку, нової постмодерністської парадигми, у рамках якої наука постає як приклад історії діалогу науки й інших форм духовного бачення світу. Діалогічний принцип, що лежить в основі розвитку науки, є її невід'ємною складовою. Заперечення цього внутрішнього, суперечливого характеру розвитку веде до догматичних поглядів, які не передбачають розвитку, веде у сферу її абсолютних знань, які не потребують доказів, або аналізу.

Наука – це постійний поліфункціональний діалог усіх поглядів, концепцій і напрямків. Деякі сучасні науковці бачать діалогічність науки то у вигляді діалогу науки й мистецтва (дару миттєвостей метафізики як невмотивованої творчості (Г. Башляр), то як сократичного посередника між різними філософськими дискурсами (Р. Рорті), то як полілог деконструктивізму, спосіб самопізнання (Ж. Дерріда) тощо.

Невід'ємною частиною компаративістського підходу є осмислення фактів особливостей розвитку науки різних народів, його своєрідності та специфіки. Порівняльний аналіз національної ідентифікації і національних традицій в педагогіці й філософії містить цілий спектр методологічних проблем. Нерівномірність вивчення їх розвитку є основоположним фактом. Другою особливістю національної складової є наявність різних рівнів міжкультурних контактів і взаємозв'язків як рівня безпосереднього запозичення, так і рівня творчого засвоєння, рівня самопізнання і самокритики.

Таким чином, компаративістський аналіз у педагогіці – це метод дослідження розвитку освіти за допомогою уявного розчленування її на складові елементи, при цьому кожна з виділених частин аналізується окремо в межах єдиного цілого на глобальному, регіональному й локальному рівнях з формулюванням опису та пояснення подібностей і відмінностей розвитку частин освіти на цих рівнях.

Алгоритм компаративістського аналізу складається з таких кроків:

- 1) визначити характеристики об'єктів, що порівнюються;
- 2) сформулювати універсальні критерії порівняння;
- 3) скласти систему компаративних індикаторів;
- 4) описати та розкрити стан порівнюваних об'єктів за часовим та/або

процесуальним алгоритмами;

5) сформулювати висновки про стан об'єктів і визначити перспективи їх удосконалення.

У будь-якому разі слід пам'ятати, що порівняння (аналогія, подібність, рівність відношень) не є доведенням, що порівняльний метод не є метою, але слугує вирішенню певних пізнавальних завдань, є засобом поширення можливостей історичного й теоретичного дослідження наукової реальності.

Компаративістський підхід дозволяє не тільки аналізувати етапи їх розвитку, виявити особливості кожного з них, а й визначити загальні риси наукової реальності.

Як галузь наукового знання, компаративістика у сфері освіти спрямована на розкриття закономірностей функціонування освітніх систем у різних країнах шляхом пізнання спільного й відмінного в їх розвитку. Пошуки загального і специфічного в освітніх системах різних країн, ознайомлення з міжнародним досвідом реформування освіти дозволяють осмислити й знайти наукове тлумачення освітнім традиціям, збагатити власну національну освіту й культуру. Знання про оновлення теорії та практики освіти в інших країнах надають можливість з урахуванням вітчизняних традицій використовувати цей досвід у сучасних умовах модернізації освітньої системи в Україні, простежити генезу багатьох педагогічних теорій та концепцій.

В умовах глобалізації, світової інтеграції та експансії масової культури актуальною залишається проблема збереження етнічної багатоманітності та самобутності української нації. Чільне місце в процесі вирішення означеної проблеми належить навчально-виховним закладам, зорієнтованості педагогічної системи та оновленню змісту освіти на засади народної культури. Як зазначає В. Кремень, «у розвитку освіти України відбувається поступовий перехід від безпринципної» унітарної підготовки школярів до етнічно диференційованої. Тому в етнічному вихованні дитини доцільним вважаємо різновекторне вивчення її в етнографічному аспекті.

Соціальна роль порівняльної педагогіки полягає в тому, що отримані нею нові знання постають як одна з провідних складових теоретичного підґрунтя освітньої політики та широко використовуються фахівцями інших наукових галузей. Як теоретична й наукова дисципліна, порівняльна педагогіка науково обґрунтовує проекти та прогнози розвитку вітчизняної теорії і практики навчання й виховання особистості з урахуванням завдань на рівні держави та національної специфіки [3].

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні універсальних компаративістських індикаторів для порівняльних досліджень з професійної педагогіки.

Література:

1. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання / М. Богуславський // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 37-40.
2. Всемирная энциклопедия: философия / гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М. : АСТ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
3. Галус О. Порівняльна педагогіка як наука [Електронний ресурс] / О. Галус. – Режим доступу : <http://5fan.ru/wievjob.php?id=36091>.
4. Ничкало Н. Теоретико-методологічні засади розвитку порівняльної професійної педагогіки [Електронний ресурс] / Н. Ничкало. – Режим доступу : <http://www.khnu.km.ua>.
5. Порівняльна педагогіка : навчально-методичне забезпечення // Соціальна педагогіка : навч.-метод. посіб. : у 2-х ч. / за ред. П. М. Гусака, Л. К. Грицюк. – Луць : РВВ «Вежа» Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – Ч. 2. – С. 391-411.
6. Пригодій М. Використання компаративного аналізу в дослідженнях з порівняльного аналізу [Електронний ресурс] / М. Пригодій. – Режим доступу : <http://visnyk.chnpu.edu.ua>.
7. Сисоєва С. Порівняльна педагогіка в контексті розвитку освітології Частина I Методологічні засади освітології [Електронний ресурс] / С. Сисоєва. – Режим доступу : <https://elibrary.ru/item.asp?id=22778348>.
8. Чепіль М. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / М. Чепіль. – К. : Альма-матер, Педагогіка 2014. – 216 с.

Коминарец Т. В.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ КАК НАУКИ

Статья посвящена проблеме сравнительного анализа в развитии современных педагогических систем. Раскрыто научный аппарат проблематики, в частности понятие «сравнительная педагогика», ее объект, предмет, задачи, методологическую основу. Определены подходы к определению позиции сравнительной педагогики относительно компаративистики. Изложен алгоритм осуществления компаративистского анализа. Отдельной линией статьи проходит анализ компаративистики в глобализации образовательных процессов, становлении мирового мультикультурного образования. Сделан вывод, что компаративистский подход позволяет не только анализировать этапы развития педагогики как науки, выявить особенности каждого из них, но и определить общие черты научной реальности.

Ключевые слова: сравнительная педагогика, международное образование, глобализация, мультикультурное образование, компаративистика.

Kominarets T. V.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN PEDAGOGY AS A SCIENCE

This article is devoted to the problem of the importance of comparative analysis of the development of modern pedagogical systems. The scientific apparatus of the problems is analyzed, in particular, the concept of «comparative pedagogy», its object, task, methodological basis. It is determined that the subject of the study of the comparative pedagogy is the development of education on the global, regional and local levels in its past, present and future. It is noted that the subject of comparative pedagogy covers all levels of education, all types of education and any other educational and purely pedagogical phenomena. The problem of the determination of the position of the comparative pedagogy in relation to comparative studies. It is noted that under the influence of comparative ideas a new perspective on science is formed, a new postmodern paradigm, within the framework of which science will appear as an example of the history of the dialogue between science and other forms the spiritual vision of the world. An implementation algorithm of comparative analysis is analyzed. A separate part of the article reflects on the analysis of Comparative Studies in the Globalization of Educational Processes, the formation world multicultural education, as the knowledge about updating the theory and the practice of education in other countries provides an opportunity, taking into account domestic traditions, to use this experience in modern conditions to modernize the educational system in Ukraine, to trace the genesis of many pedagogical theories and concepts. It is concluded that comparative approach allows not only analyze the stages of the development of pedagogy as a science, identify features each of them, but also to determine the general features of scientific reality.

Key words: comparative pedagogy, international education, globalization, multicultural education, comparativism.

УДК 371.3:811.161.2:373.3

Компаній О. В.*

СТВОРЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ТЕКСТУ-ОПISУ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ МОВНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті автор розглядає проблему розвитку мовлення школярів на завершальному етапі мовної початкової освіти, у межах якого активно вивчаються питання оволодіння різними типами мовлення, зокрема описом. Серед його різновидів недостатньо дослідженим з методичної точки зору є порівняльний текст-опис. У статті визначено сутність опису як функціонально-сміслового типу мовлення та порівняльного тексту, встановлено їх особливості. Основною методичною умовою формування вмінь створювати ці тексти є поетапна робота. На першому етапі засвоюються особливості тексту-опису як типу мовлення; на другому етапі – оволодіння практичним шляхом відмінних рис порівняльного

*© Компаній О. В.